

Araştırma Makalesi

Başvuru: 04.05.2021

Kabul: 31.05.2021

Atıf: Arslantürk, Gökhan ve Balcı, Ayşenur. "Doğan Cüceloğlu: Yaşamı, Eserleri ve Psikoloji Anlayışı". *Temaşa Felsefe Dergisi* 15 (2021): 5-16.

Doğan Cüceloğlu: Yaşamı, Eserleri ve Psikoloji Anlayışı

Gökhan Arslantürk¹

ORCID: 0000-0001-9145-120X

Ayşenur Balcı²

ORCID: 0000-0002-2216-6664

Öz

Doğan Cüceloğlu gerek akademik kariyeri gerekse toplumun her kesiminden insanlar için yürüttüğü çalışmalarıyla Türkiye’de psikoloji alanına önemli katkılarda bulundu. Cüceloğlu: kitap, makale, araştırma, proje, konuşma ve seminer gibi çok sayıda eseri geride bıraktı. Bilimsel çalışmalarında dil, kültür ve iletişimin önemi öne çıkmaktadır. Bunun da ötesinde psikoloji anlayışında; varoluşun değeri, aile ilişkileri, çocukla iletişim ve kişinin kendi potansiyelini keşfetmesi kavramları sıklıkla vurgulanmaktadır. Cüceloğlu, sağlıklı nesiller yetiştirilmesine özel bir önem vermiştir. Kişisel gelişim alanında ürettiği çalışmaları, bilimsel temelleri dikkate alındığında, bir bütün olarak uygulamalı bir psikoloji projesi olarak değerlendirilebilir. Yaşamını ve çalışmalarını birlikte değerlendirdiğimizde bize özgün bir psikoloji anlayışı bıraktığı söylenebilir. Bu çalışma Doğan Cüceloğlu’nun hayatı, çalışmaları ve psikoloji anlayışının bir derlemesi niteliğindedir. Bu amaçla yaşam öyküsü çeşitli kaynaklardan derlenmiş ve eserleri incelenmiştir. Onun psikoloji yaklaşımı ve Türkiye’deki psikoloji alanına yaptığı katkılar, kitaplarında ve konuşmalarında öne çıkan düşünce ve vurgulardan yola çıkarak resmedilmeye çalışılmıştır. Doğan Cüceloğlu; sadece bir psikolog ya da bilim insanı olarak değil, aynı zamanda bir aydın ve toplum gönüllüsü olarak da saygın bir yer edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğan Cüceloğlu, Psikoloji, İletişim, Aile, Kültür.

Doğan Cüceloğlu: His Life, Works, and Understanding of Psychology

Abstract

Doğan Cüceloğlu made a significant contribution to the field of psychology in Turkey, both with his academic career and his work for all segments of the society. Cüceloğlu left behind numerous works such as books, articles, research, projects, speeches, and seminars. The importance of language, culture and communication stands out in his scientific studies. Moreover, in his understanding of psychology, the concepts of the value of existence, family relations, communication with the child, and discovering one’s own potential are frequently emphasized. Cüceloğlu placed special emphasis on raising healthy children. The body of work he produced in the field of personal development can be collectively understood as an applied psychology project, considering their scientific bases. It can be said that he has left us with a unique understanding of psychology when we evaluate his life and studies together. This study is a review of Doğan Cüceloğlu’s life, works and understanding of psychology. For this purpose, his biography was compiled from various sources and his studies were scrutinized. His psychology approach and contributions to the field of psychology in Turkey have been tried to be portrayed based on the prominent thoughts and highlights in his books and speeches. Doğan Cüceloğlu has earned a respectable place not only as a psychologist or scientist, but also as an intellectual and a community volunteer.

Key words: Doğan Cüceloğlu, Psychology, Communication, Family, Culture.

1 Dr. Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi Psikoloji Bölümü. gokhan_arslanturk@hotmail.com

2 Karatay Üniversitesi, Psikoloji Bölümü. aysenurbcl42@gmail.com

Giriş

Kim kamplaşmanın ve kutuplaşmanın egemen olduğu, herkesin birbirine düşman nazarıyla baktığı bir distopyada yaşamaktan keyif alır? Şüphesiz sağlıklı bir psikolojiye ve kişiliğe sahip kimseler değil. İşte toplumsal alanda bizi bu distopyadan kurtaracak olan ve ortak paydada buluşmayı hatırlatanlar, herkesin saygısına mazhar olabilmeyi başarmış ortak şahsiyetlerdir. İşte Türkiye onlardan biri olan Doğan Cüceloğlu'nu, 16 Şubat 2021'de kaybetti. 83 yıllık yaşamında mütevazı kişiliği, halktan uzak olmayan üslubu, her kesimden insanın hayatına dokunan çalışmaları ile kimsenin ötekisi olmamayı başarmış bir isim.

Doğan Cüceloğlu, yalnızca bilimsel bir kariyer çizgisi ile yetinmemiş, yalıtılmış bir akademik yaşantıya kendini hapsedemiştir. O; yaşamının her köşesinden süzerek derlediği tecrübelerini, insana ve varoluşa ilişkin gözlemlerini, düşüncelerini, bilimsel kariyerinde edindiği bilgi birikimini mezc ederek halkın ve milletin takdirine sunmayı tercih etmiştir. Bu çalışma, bu anlamda, Türkiye'de psikoloji tarihi açısından bir derkenar niteliğinde olmasının yanı sıra psikoloji alanında topluma katkı sunmak isteyen genç bilim insanlarına da bir esin kaynağı olma amacı gütmektedir. Cüceloğlu'nun birbirine paralel yürüttüğü bilimsel yaşamı ve toplumun her kesiminden insana yönelik paylaştığı fikirler onun kişisel yaşam öyküsünden ayrı değerlendirilmemelidir. Bu makale; onun yaşamı, eserleri ve psikoloji alanına kattıkları hakkında bir derleme sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye'de psikoloji tarihi yazınının sınırlılığı dikkate alındığında bu derleme çalışmasının alana önemli bir katkı sunması beklenmektedir. Bu doğrultuda izleyen alt başlıkta öncelikle "Doğan Cüceloğlu kimdir ve nasıl bir hayat yaşamıştır?" Sorularına yanıt olacak şekilde özet bir biyografisi sunulmuştur.

1. Yaşam Öyküsü

Doğan Cüceloğlu, ölümünden yaklaşık bir yıl önce GZT'ye verdiği röportajla³ belki de en kapsamlı ve etkileyici biyografisini bırakmış oldu. Yer yer duygusal anların yaşandığı röportajdan manşetler bazı haber platformları ve sosyal paylaşım sitelerinde de sık sık anıldı. Televizyonlarda da yayınlanan ve yaklaşık 1 saat süren röportajda Cüceloğlu, Mersin'in Silifke ilçesi Mukaddem Mahallesi'nde başlayan ve içinde pek çok dönüm noktasını barındıran yaşam öyküsünde çocukluk anılarını, yaşadığı zorlukları, bunların sonraki yaşamında bıraktığı etkiyi samimi bir üslupla anlatmaktadır.

11 çocuklu bir ailenin son ve öz annesinin altıncı çocuğu olarak dünyaya gelen Cüceloğlu; yaşadıkları zorluklar ve yokluklara karşın aile ortamını, ağabey ve ablalarıyla ilişkilerini sağlıklı bir büyüme süreci olarak tarif etmektedir. Bu zorluk ve yoklukların içinden örneklendirdiği parça parça anılarda hep aile bireyleri ile olan etkileşimlerinin ve yetiştiği ortamın doğallığının onda bıraktığı olumlu etkilerden söz etmekte, deyim yerindeyse bu dönemi sadece fiziksel bir büyüme değil aynı zamanda psikolojik olarak da 'büyüme' olarak görmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi biyografisinde pek çok dönüm noktası ilk bakışta dikkat çekmektedir. Bunlardan biri de annesinin vefatıdır. Cüceloğlu, özgüveninin temel kaynağı olarak nitelendirdiği annesini

3 Doğan Cüceloğlu, "Aynı kaptan yerdik, kaşığı çok doldurmaya korkardım", röportaj yapan: Nuriye Çakmak Çelik, GZT, 23 Mart 2020, [Erişim Tarihi: 28.04.2021]. <https://www.gzt.com/roportaj/ayni-kaptan-yerdik-kasigimi-cok-doldurmaya-korkardim-3531531>

kaybedişinin ardından yalnızlık duygusunun hâkim olduğunu ve yaşadığı farkındalıkla kendi yaşam yolculuğunda kendisini var etme çabasına girdiğini dile getirmektedir. Annesinin ölümünden sonraki süreçte yaşadığı depresyonu anlatırken çocuk zihni ile kadınların güvenilmez olduğu ya da sevilmediği ve sevilmek için başkalarının beklentilerini karşılaması gerektiği gibi bazı yanlış düşüncelere kapıldığını ifade etmektedir.⁴

Yine Doğan Cüceloğlu'nun zihninde yer etmiş önemli anlardan biri, 10 yaşında sapanla serçe kuşlarını vururken üvey annesinin ona “Yavrumsu yapma onların canı var” demesidir. Bu sözün aslında büyük küçük demeden biz bilincinin parçası olmayı ifade ettiğini 42 yaşında Amerika’da anladığından bahsetmektedir. Bu olayla Türk kültürünün zenginliğinin önemini anladığını ifade ediyor. Onun deyimiyle bir “yörük karısı”nın “can kavramını keşfetmiş olması” Cüceloğlu'nun kendi kültür ve medeniyetine, kendi insan, can tasavvuruna hayranlığına evrilmiştir. O, bu durumu “Ben o zaman halk kültürümü, Türk kültürümü keşfetmeye başladım” diyerek ifade etmektedir.⁵

Okula başladığı ilk gün öğretmeninin sert tavırlarından rahatsız olduğunu ve korktuğunu ifade ederek bundan etkilendiğini, sonrasında iletişim çalışmak istemesinin yaşadığı bu olaydan kaynaklı olabileceğini düşünmektedir. Yanlış iğne sonucu yaşamının geri kalanında da etkilerini hissettiği fiziksel sorunun ardından ertesi yıl yeniden başladığı okulda karşılaştığı öğretmeni ise onun çocuk dünyasında oldukça olumlu izler bırakmıştır. Sonraki çalışmalarında öğretmenlerin çocuklarla iletişimine yaptığı vurguyu da bu süreçten bağımsız düşünmemek gerekir. Çocuğun dünyasında öğretmenin özel önemini hep hatırdada tutmuştur. Ayrıca ilk okul yıllarına dair bir diğer anekdot da göbek adı olarak bildiği tam ismini de ilk kez burada duymuş olmasıdır: “Mehmet Doğan Cüceloğlu”.

Cüceloğlu'nun 1954-1958 yılları arasında yazdığı günlüğü inceleyen gazeteci Canan Dila, iç konuşmaların fazla olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca Cüceloğlu doğduğu zaman babasının onunla ilgili tuttuğu günlüğe “Sakin, sürekli gözlemleyen bir çocuk” yazmıştır. Bu durum Dila tarafından Cüceloğlu'na sorulduğu zaman “Sanki bu dünyayı bir anlayayım diye doğmuşum” cevabını vermiştir. Yazma sürecini düşündüklerini anlamlandırma çabası olarak belirtmiştir. Yazdıklarına bu yüzden önem vermektedir, yazdığı tüm yazıları kullanması gerektiğinde kolay ulaşabilmek için kavramlara göre arşivlediğini belirtmiştir.⁶

Ortaokul mezuniyetinin ardından babasının imam olmasını istediğini ifade eder. O ise bunu istemeyerek Ankara’da yaşayan ağabeyinin yanına kaçmış ve onun desteğiyle Ankara Atatürk Lisesine başlamıştır. Bu yılları köyden gelip şehir hayatına uyum sağladığı yıllar olarak dile getirmektedir. Lisede onun hayatına yön veren öğretmeni Cahit Okurer ile tanışmıştır ve psikoloji bilimini seçmesi bu sayede olmuştur. Cüceloğlu, öğretmenin “Vatana millete hizmet için mesela bilim insanı olmak istemez misin?” diyerek kendisini psikoloji okumaya yönlendirdiği bu konuşmanın kendisi için öneminden bahsederek “Ben istersem olur mu yani?” diye düşündüğünü ifade eder. O zamana kadar kendi kararlarını hiç vermediğini, ilk kez birisinin kendisinin gözünün içine bakarak soru sorduğunu ve bunun onu, “İstersem yapabilirim” düşüncesine inandırdığını vurgular.⁷ Cüceloğlu, günlüğünün 10 Nisan 1958 tarihli son sayfasına “Cahit Okurer, ‘Şuur ve irade, hayatın her safhasında güvenebileceğimiz en büyük kuvvettir’ diyor. Buna inanıyorum. Kendimden uzaklaşmamalıyım.

4 Canan Dila, *Damdan Düşen Psikolog* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015), 20.

5 Bkz. Cüceloğlu, “Aynı kaptan yerdik, kaşığı çok doldurmaya korkardım”.

6 Dila, *Damdan Düşen Psikolog*, 44-45.

7 Bkz. Cüceloğlu, “Aynı kaptan yerdik, kaşığı çok doldurmaya korkardım”.

Düşünen ve yapan bir insan olmalıyım. O zaman bu milletin sevgisine layık olabilirim” cümlelerini not etmiştir.⁸

Doğan Cüceloğlu'nun psikoloji okumaya karar verdiği ve bu amaçla İstanbul Üniversitesi'nin yolunu tuttuğu yıllar, Türkiye'de psikoloji tarihi açısından da önemli dönemlerdir. Mümtaz Turhan, İstanbul Üniversitesi'nde psikolojinin deneysel bir bilim olarak kurumsallaşması sürecinde öncü isimlerdendir.⁹ Cüceloğlu da İstanbul Üniversitesi'nde öğrenci olduğu yıllarda Mümtaz Turhan ile tanışmıştır ve o yıllarda sınıf arkadaşlarının kendisini tanımadığını, ancak 2. ve 3. sınıfta Mümtaz Turhan'ın asistanı olmasıyla fark edilmeye ve arkadaş ortamlarına davet edilmeye başlandığını ifade etmiştir.¹⁰ Üniversiteye Erol Güngör ile aynı yıla girmiş ve aynı dersleri almıştır ve o yılları anlatırken kendisini gelişmeye çalışan bir halk çocuğu olarak tanımlarken Erol Güngör'ün bilinçli ideolojik kimliğinin çok belirgin olduğunu vurgulamıştır.¹¹ İstanbul Üniversitesi'ndeki eğitiminin ardından ABD'de Illinois Üniversitesi'nde doktora eğitimini Prof. Charles E. Osgood danışmanlığında “A cross-cultural study of communication via facial expressions” [Yüz ifadeleriyle iletişimin kültürlerarası bir araştırması] başlıklı tezi ile tamamlamıştır.¹²

Cüceloğlu, Türkiye'ye döndükten sonra bir süre İstanbul Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde görev yaptıktan sonra tekrar fulbright bursu ile Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley'de misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Türkiye'ye bir sonraki dönüşünde ise Boğaziçi Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde kısmi zamanlı olarak çalışmıştır.¹³

Doğan Cüceloğlu'nun yaşam öyküsünde Amerika'ya gidişi ayırt edilen bir dönüm noktasıdır. Silifke Mukaddem mahallesinden, benimsediği kültürden çıkıp Ankara'ya ve İstanbul'a gitmenin de bir keşif olduğunu ancak Amerika'ya gidişinin kendisi için daha büyük bir keşif olduğunu, farklı kültür dinamikleriyle karşılaşmanın Türk kültürü için de farkındalık oluşturduğunu söylemektedir. Özellikle burada dil öğrenmek ve dolayısıyla dersleri başarabilmek noktasında yaşadığı zorluklar neticesinde kendisini çok ciddi bir depresyon sürecinde bulmuş ve o dönemde Türkiye'ye dönmeyi hatta kendisini öldürmeyi düşündüğünü ifade etmiştir. Ancak toplumun tepkisinden dolayı bu düşüncesinden vazgeçtiğini dile getirmektedir.¹⁴

Doğan Cüceloğlu'nun yaşam öyküsünde göze çarpan temel hususlardan biri, aldığı nitelikli uluslararası eğitim ve yaptığı önemli bilimsel çalışmaların yanında kendi coğrafyasına, kültür ve değerlerine karşı hissettiği aidiyet ve sorumluluk duygusudur. O kendisini halk çocuğu olarak ifade etmektedir. Cahit Okur'ın kendisinin bilim insanı olmasını istemesindeki amacının toplumun ihtiyacını karşılamak olduğunu unutmamıştır. Toplumundaki sorunları Türk vatandaşı olmanın farkındalığı ve sorumluluğuyla çözeceğini dile

8 Dila, *Damdan Düşen Psikolog*, 79.

9 Beğlan B. Toğrol, “Türkiye'de Psikolojinin Tarihçesi”, *Psikoloji Çalışmaları* 15 (1987): 8-10. [Erişim Tarihi: 10.04.2021]. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iupcd/issue/9418/118039>

10 Bkz. Cüceloğlu, “Aynı kaptan yerdik, kaşığımlı çok doldurmaya korkardım”.

11 Dila, *Damdan Düşen Psikolog*, 144.

12 Bkz. Doğan Mehmet Cüceloğlu, “A Cross-Cultural Study of Communication Via Facial Expressions” (Doktora tezi, *University of Illinois*, 1967).

13 Doğan Cüceloğlu, “An inspiring story: Prof. Doğan Cüceloğlu”, *Fullbright Turkey Newsletter* 9, 2 (2020): 13-18. [Erişim Tarihi: 29.04.2021]. <https://fulbright.org.tr/data/files/Newsletter/Newsletter%20Vol%209%20-%202020-%20digital.pdf>

14 Bkz. Cüceloğlu, “Aynı kaptan yerdik, kaşığımlı çok doldurmaya korkardım”.

getirmektedir. Bu yüzden ülkesinin insanlarının olabileceğinin en iyisi olmasına hizmet ettiğini ve bu yolda olmanın kendisine keyif verdiğini ifade etmektedir.¹⁵

2. Çalışmaları, Eserleri ve Psikoloji Anlayışı

Doğan Cüceloğlu'nun çalışmalarında özellikle öne çıkan ilgi alanları iletişim, psikolinguistik ve duyguların ifadesidir. Osgood ile çalışmaya başladığı kültürlerarası araştırma projesinden¹⁶ itibaren devam ettirdiği bu ilgi daha sonra Türkiye'de yayınladığı ve kişisel gelişim odaklı birçok kitabında farklı düzeylerde sezilmektedir. Hem hazırladığı tezlerde^{17,18} hem de bilimsel makalelerinde^{19,20} yüz ifadeleri ve iletişimdeki rolü konuları özellikle kültürler arası bağlamda hocaları Osgood ve Mümtaz Turhan'dan devraldığı bir araştırma ilgisi olarak düşünülebilir.

Makalelerine bakıldığında, Türkiye'de psikoloji tarihi açısından kendi dönemi için özgün çalışma alanlarına odaklandığı söylenebilir. Örneğin, "Dil psikolojisi yönünden kelime türetme"²¹ başlıklı makalesinde Türkçe'de eklerle kelime türetmeye ilişkin yürüttüğü görgül bir araştırma üzerinde dil-psikoloji ilişkisine atıfta bulunmakla kalmamış güncel dil devrimi hareketlerine de eleştirel bir tartışma sunmuştur. Dil ve psikoloji arasındaki ilişkiye dair merakı bu çalışma ile sınırlı değildir. Kaliforniya Üniversitesindeki çalışma arkadaşı Dan Slobin ile Kültürlerarası Psikoloji Dergisi'nde [Journal of Cross-Cultural Psychology] yayınladıkları makalelerinde dil reformu ile dilde yaşanan değişimi politik tutumlar ekseninde sosyal psikolojik bağlamda görgül olarak da çalışmışlardır.²²

Bilimsel çalışmaları Doğan Cüceloğlu için üretmek ve faydalı olmak amacıyla çıktığı yolda tek başına yeterli olmamış ve bildikleri, öğrendikleri ve deneyimlediklerini daha geniş kitlelerle buluşturma ihtiyacı hissetmiştir. Onun bilinirliğini, hak ettiği saygı ve sevgiyi de tesis eden; bir ölçüde halkın hemen her kesiminden insanın yaşamına dokunmasını sağlayan kitapları ve konuşmaları bu ihtiyacı karşılamıştır. Bugün kişisel gelişim olarak bilinen alan psikoloji disiplininin uzak biçimde istismara açık bir mecra iken Doğan Cüceloğlu bu alanda yazdığı eserler ve Türkiye'nin dört bir yanında gerçekleştirdiği konuşmalarla varoluşun anlamını, çocuğun dünyasını, iletişimin önemini, ailenin ve eğitimin etkisini anlaşılır bir dil ve üslupla insanların dikkatine sunmuştur. Dahası tüm bu eserler gerçek dışı inançlara, dayanaksız görüşlere ya da maddi kaygılara değil onun bilimsel bilgi birikimi ve yaşam tecrübelerinin harmanlanmasına dayanmaktadır. Cüceloğlu, özellikle kitaplarında vermek istediği ana mesajın mutluluk değil farkındalık sahibi olmak olduğunu vurgulamaktadır.²³

15 Bkz. Cüceloğlu, "Aynı kaptan yerdik, kaşığı çok doldurmaya korkardım".

16 Bkz. Doğan Cüceloğlu, "An inspiring story: Prof. Doğan Cüceloğlu".

17 Bkz. Doğan Mehmet Cüceloğlu, "A Cross-Cultural Study of Communication Via Facial Expressions".

18 Doğan Cüceloğlu, "Statik ve Dinamik Durumda Yüz İfadeleri Tefsirlerinin Mukayesesi", *Psikoloji Çalışmaları* 3 (1961): 33-48.

19 Doğan Mehmet Cüceloğlu, "Perception of Facial Expressions in Three Different Cultures", *Ergonomics* 13 (1) (1970): 93-100.

20 Doğan Cüceloğlu, "Facial code in affective communication", *Comparative Group Studies* 3(4) (1972): 395-408.

21 Doğan Cüceloğlu, "Dil Psikolojisi Yönünden Kelime Türetme", *Tecrübî Psikoloji Çalışmaları* F. 4 (1974): 49-78.

22 Doğan Cüceloğlu and Dan I. Slobin, "Effects of Turkish Language Reform on Person Perception", *Journal of Cross-Cultural Psychology* 11(3) (1980): 297-326.

23 Dila, *Damdan Düşen Psikolog*, 34.

Kişisel gelişim niteliğindeki ilk kitabı *İnsan İnsana'yı*²⁴ çıkaran Cüceloğlu, kitaplarında belirli bir formata hapsolmemiştir. Mesela ikinci kitabı *İnsan ve Davranışı* kitabını Amerika'da olduğu yıllarda psikoloji alanında bir kaynak niteliğinde olması amacıyla yazmaya başlamıştır. Bu kitabı yazarken amacı psikoloji biliminin temel kavramlarını Türk kültürünü ele alarak açıklamak olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra devletin yapısında meydana gelen değişiklikler ile batı düşüncesinin devletin devamı için esas alınmasıyla toplumda geleneksel kültürden çağdaş kültüre geçmenin zor olduğunu bu kitabın önsözünde ifade etmektedir. Bu iki durum arasındaki çatışmayı Türk kültürünün temel çatışması olarak ele almaktadır. Dolayısıyla, *İnsan ve Davranışı* kitabını Türk kültürünü anlamada batı kaynaklı psikoloji biliminin yeterli olmayacağını düşündüğü için yazmıştır.²⁵ Özellikle Türkçe yazılmış olması ve psikolojiye giriş derslerinde kullanılan bir ders kitabı niteliğinde olması kitabın belki de en özgün yönüdür.

Doğan Cüceloğlu yazmış olduğu kitapların bazılarında gerçek ya da hayali karakterlerle gerçekleşen karşılıklı konuşmalar yöntemini kullanmıştır. Savaşçı, 'Mış Gibi' Yaşamlar, Korku Kültürü bu tür kitaplardan bazılarıdır. Kitaplarında ağırlıklı gözleme dayalı bilimsel yaklaşım yöntemini kullanmıştır.²⁶ Kitaplarının konusunda toplumsal yaşamda meydana gelen gerçeklikler ağır basmaktadır. Bu nedenle kitaplarda dönemin gazete haberleri ve bu haberler üzerine analizler göze çarpmaktadır.

Kendi psikoloji anlayışını tıptaki koruyucu hekimlik yaklaşımına benzeten²⁷ Doğan Cüceloğlu, kitaplarında da yaşanabilecek psikolojik sorunları önceden engelleyebilmek için kişinin yetiştirdiği ortamı göz önüne alarak öneriler vermektedir.

Kitaplarında da bahsettiği temel kavramlardan bazıları; ilişki bilinci, korku kültürü, biz bilinci, niyet, iletişim bilinci, farkındalık, aile, "mış gibi" yaşamak şeklinde örneklendirilebilir. Özellikle "Mış gibi projesi" olarak adlandırdığı seride "mış gibi yaşamak" kavramına odaklanmaktadır. Bu kavramın kültürel bir aktarım olduğundan bahsettiği projede konuyla ilgili 3 kitaplık bir seri ortaya koymuştur. İlk kitap *Mış Gibi Yaşamlar*'da²⁸ "ne" sorusuna odaklanmış ve "mış gibi" yaşamının ne olduğu tanımlanmıştır. İkinci aşamada *Korku Kültürü*²⁹ kitabında Cüceloğlu "niçin" sorusunu incelemektedir. Yaşamda "mış gibi" durumları yaratan nedenleri incelemesinin bir amacı da farkındalık oluşturmaktır. Üçüncü aşamada ise "mış gibi" yaşamak kavramından nasıl kurtulabiliriz konusunu ele almakta ve çözüm için öneriler vermektedir.³⁰

"Mış gibi" olarak ele aldığı kavramda görünüşü ve gerçeği itibarıyla farklılıklar olan durumları ifade etmektedir. Örneğin kitapta verdiği örnekte "mış gibi" öğretmen denilen biri, bilinçsizce sadece mesleki olarak yapması gerekeni yapıyor anlamı çıkmaktadır. Bu durumun etkisinden çıkmanın *direksiyonda olma bilincine* sahip olmakla olacağını vurgular. Kitapta bu bilincin günlük yaşam içerisinde gerçekleştiğini vurgular ve ge-

24 Bkz. Doğan Cüceloğlu, *İnsan İnsana* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001).

25 Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008), 7.

26 Doğan Cüceloğlu, *Korku Kültürü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008), 15.

27 Doğan Cüceloğlu, "Kendimizi ve İlişki Bilincimizi Geliştirme", (Ses Dosyası) Ekim 2020, [Erişim Tarihi: 28 Mart 2021]. <https://open.spotify.com/episode/1qKm4rYVpsfDCFpLk3wuXh?si=d5ed12cef7d545bd>

28 Doğan Cüceloğlu, *'Mış Gibi' Yaşamlar* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013), 11.

29 Cüceloğlu, *Korku Kültürü*, 13.

30 Cüceloğlu, *'Mış Gibi' Yaşamlar*, 11.

rekli etkenleri: 1) niyet 2) bilgi 3) beceri 4) eylem ve uygulamayı devam ettirme sorumluluğu olarak tanımlar. “Mış gibi” bir iletişimden bu etkenlerin birlikteliğiyle kurtulmanın mümkün olduğu üzerinde durur.³¹

Serinin ikinci basamağı olan Korku Kültürü kitabında “mış gibi” yaşamların meydana geldiği toplumları incelemektedir. Kitapta iki farklı toplumdaki bahsedilen Cüceloğlu, ilk grubu denetim odaklı korku kültürü, ikinci grubu ise gelişim odaklı değerler kültürü olarak isimlendirir. Değerler bilincine sahip olan insanların yer aldığı gelişim odaklı değerler kültüründe, insanın özüne verilen kıymet dikkat çeker. Burada temel durum biz duygusudur, beraber olmanın değeri vardır ve doğru olan değerleri yaşatmak çok önemlidir. Bu kültürde saygı önemlidir. Bireyler yaşamda kendileri olarak var olmayı yaşamın amacı haline getirmişlerdir. Denetim odaklı korku kültüründe ise güçlü olanın mevcut gücü nedeniyle sahip olduğu hak vardır ve bununla denetleme, emir verme gibi hakları da kendisinde bulur. Bu nedenle böyle bir toplumda insan insana ilişki yoktur, tüm ikili ilişkilerin yerini güçlü ve güçsüz arasındaki ilişki alır.³²

İçimizdeki Biz kitabında kültürler arası farkın getirileri olarak “sen-ben anlayışı” ve “biz bilincine” sahip iki gruptan bahseder. Biz bilincinde konuşmak, fikir paylaşımı, açık iletişim önemliyken sen-ben anlayışında zıtlama hakimdir. Konuşmak yerine üstünlük ve emir ön plandadır.³³ Cüceloğlu; toplumda, ailede ve iş yerinde olması gereken olgunun biz bilinci olduğunu vurgulayarak huzuru ve barışı sağlamanın biz bilinci ile mümkün olacağı üzerinde durmaktadır. Bir ailede biz bilinci varsa o aile sağlıklı bir yapı içerisindedir ve dolayısıyla sağlıklı çocuklar yetiştirir. Bu çocuklar yaşadıkları toplumda biz bilincini yaşatır. Cüceloğlu, “biz” kavramına sahip olmanın birey için öneminden bahseder ve toplumsal yapıdaki tüm sorunların bu yapıya sahip ailelerin çoğalmasıyla çözümleneceği üzerinde durur.³⁴

İlişki bilincinden bahsederken en büyük vurguyu yaptığı kısım kişinin kendisiyle olan ilişkisidir. Herkesin içinde bir iç çocuk olduğundan bahisle doyumsuz bir yaşam geçirmenin ön şartının bu iç çocuğun sağlıklı olması olduğunu vurgular. Dokunulma, güven, düzen, sosyalleşme, uyarılma, kendini değerli görme gibi ihtiyaçların çocuğun temel gereksinimleri olduğundan bahseder. Cüceloğlu'na göre bu gereksinimler karşılanmazsa çocuk kendisinde bir eksik olduğunu düşünür ve kendi öz varlığından utanır.³⁵ Utanca boğularak yetiştirilen çocuklar ise kendilerini ve çevrelerini kabullenmekte zorlanırlar, ilişkilerinde sorunlar yaşarlar; mükemmeliyetçilik, öfke, kibir ve gurur gibi bazı olumsuz karakter özellikleri gösterirler.³⁶

Günlük hayatta karşılaştığımız bazı sorumsuz davranışlar kişinin gelişimini tamamlamadığına işaret eder. Cüceloğlu *İçimizdeki Çocuk* kitabında bu insanları yetişkin çocuklar olarak tanımlamıştır.³⁷ Cüceloğlu, yine *İçimizdeki Çocuk* kitabında iç çocuğun farkına varıp onunla sağlıklı bir iletişim içine girerek sağlıklı bir yaşam için adım atılabileceğinden bahsetmektedir.

Kişinin kendisini gözlemleyerek, sık tekrarlayan iç konuşmalarının farkına vararak temel sorunlarını bulabileceği ancak bu farkına varmanın uzun ve kişiyi psikolojik olarak zorlayan bir süreç olduğu üzerinde

31 Cüceloğlu, *Mış Gibi Yaşamlar*, 19-28.

32 Cüceloğlu, *Korku Kültürü*, 161-171.

33 Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Biz* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2020), 196.

34 Cüceloğlu, *İçimizdeki Biz*, 115.

35 Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992), 116-122.

36 Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, 127-133.

37 Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, 24-26.

durur. Farkına varma yolculuğunun insanın temel güdüsü olduğunu ve yaratılıştan gelen bu merakın engellenemeyeceğinden bahseder.³⁸ Cüceloğlu'na göre farkına varma yolculuğu sonuç odaklı değil sürece verilen önem ile mümkündür, yaşam ve farkındalık bir süreç gerektirir.³⁹

Doğan Cüceloğlu'nun iletişim konusuna özel bir ilgisi vardır. Örneğin, evlilik üzerine yazdığı kitap olan *Evlenmeden Önce* kitabında hem evliliğe hazır hale gelmek hem de sağlıklı bir evlilik ve aile ilişkisi için bir takım iletişim farkındalıklarının altını çizer.⁴⁰

İletişimin önemini özellikle *İletişim Donanımları* kitabının önsözünde açıkça vurgulamıştır. Burada, kitabı yazmaya karar vermesinin nedeninin iletişim üzerine yaptığı seminerlerin daha çok insana ulaşmasını istemesi olduğundan bahsetmektedir. Bu kitapta ilişkilerimizi odağına almış ve zihin açıcı kavramlara yer vererek iletişim bilinci oluşturmayı amaçlamıştır.⁴¹ Kitapta, potansiyel kavramının farkında olmanın öneminden bahseder ve “Var olan potansiyelin bilincinde olan toplumlar eninde sonunda diğerlerinden daha üstün olur”⁴² ifadesini kullanır. Kitapta iletişimin insanların birbirlerini farkına varma süreciyle başladığını ve çok kanallı bir süreçten meydana geldiğini vurgular. Varoluşu sınıflandırırken kullandığı *yüz* ve *can* kavramlarını bu kitapta iletişim açısından ele almaktadır. İnsanın sosyal ilişkilerde gösterdiği yüzü ve bu mesajların bir arka planının mevcut olduğunu vurgular ve bu kavramları ‘öznel iç dünya’ ve ‘sosyal dış dünya’ olarak tanımlar. İnsanların sosyal ortamlardaki kabul edilebilirliklerini artırmak için sosyal dış dünyaya verdikleri mesajları oluşturmayı önemsediklerini ancak mesajların anlamlandırılmasının iç dünyada meydana geldiğinin altını çizer.⁴³ Bu ilişki içinde iç dünya ve dış dünyadaki mesaj arasındaki farklılık kişide duygusal bir stres meydana getiren bir unsurdur. Kendi hayatını yaşama sorumluluğu alabilen özgün insanları Cüceloğlu, iç dünyası ile dış dünyası uyum içinde olan insan olarak tanımlar.⁴⁴ Ayrıca kitapta iletişim ortamında insanın özünün sezgisel olarak sorduğu 5 sorudan bahseder:

- 1) “Beni umursuyorlar mı?”
- 2) “Kabul ediliyor muyum?”
- 3) “Değerli miyim?”
- 4) “Yeterli miyim?”
- 5) “Sevilmeye layık mıyım?”

Çocukluğunda bu beş boyutu yaşamamış olanların korku kültürünün hâkim olduğu bir ortamda büyümüş olacağını ifade eder.⁴⁵

38 Doğan Cüceloğlu, *Geliştiren Anne- Baba* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017), 16.

39 Doğan Cüceloğlu, “Bir okurum yazmış: Farkına varan daha mı çok acı çeker?”, (Ses Dosyası) Aralık 2020, [Erişim Tarihi: 29 Mart 2021]. <https://open.spotify.com/episode/2C3cWCyLOYjlarKyCDiut1?si=303e266f262f41ad>

40 Doğan Cüceloğlu, *Evlenmeden Önce* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017), 10.

41 Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002), 11-13.

42 Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, 26.

43 Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, 66-68.

44 Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, 78-80.

45 Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, 88-92.

Savaşçı kitabı “Seni diğerlerinden farksız yapmaya bütün gücüyle gece gündüz çalışan bir dünyada, kendin olarak kalabilmek, dünyanın en zor savaşını vermek demektir. Bu savaş bir başladı mı, artık hiç bitmez!...”⁴⁶ sözüyle başlamaktadır. Kendi içindeki boşluğu fark etmiş Arif Bey ile konuşmalar üzerine devam eden kitapta savaşçı insan tanımı üzerinde sıkça durmuştur. Yaşamını daha iyi ve anlamlı hale getirmek için çabalayan insanları savaşçı insanlar olarak tanımlamaktadır. Ona göre *savaşçı insan*; biz duygusuna sahip, yaşamda diğerleriyle uyumlu şekilde hareket eden ve iç dünyasındaki uyumu yakalamış bireydir.⁴⁷ Ayrıca Cüceloğlu, kitapta *niyet* kavramının üzerinde durur. Ona göre savaşçı, gözlemleyen bilince erişmeyi niyet edinmiştir ve gücü de niyetinin saflığındadır⁴⁸

Doğan Cüceloğlu, eserlerinde ve konuşmalarında iki kavrama özel bir yer ayırır. İnsanın ana vatanını çocukluk olarak tanımladığından gerek kitaplarında gerekse konuşmalarında sık sık önemini vurguladığı bu iki kavramdan biri anne-babalık diğeri de öğretmenliktir. Bu iki grubu geleceğin gerçek mimarları olarak tanımlar.⁴⁹ Öğretmenlik kavramına yaptığı vurgu nedeniyle iki kitap çıkarmıştır. Biri *Öğretmenim Bir Bakar Mısın?* kitabı diğeri ise İrfan Doğan ile konuşmalarına yer verdiği *Öğretmen Olmak* kitabıdır. Anne-babalara rehberlik etmesi için yazdığı kitaplardan ise biri çocuk eğitimi konusunda ailelere rehber olabilecek nitelikte *Geliştiren Anne-Baba* kitabı diğeri ise sınav döneminde olan çocuğuna rehberlik etmek isteyen anne-babalara yol gösterebilecek olan *Başarıya Götüren Aile- Sınav Döneminde Ana Babalık* kitabıdır.

Doğan Cüceloğlu, ailede birtakım gereksinimlerin karşılanması gerektiğinden bahseder. Bu gereksinimleri; değerli olma duygusu, güven ortamı, yakınlık ve dayanışma duygusu, sorumluluk duygusu, zorlukların üstesinden gelmeyi öğrenme, mutluluk ve kendini gerçekleştirme ortamı ile sağlıklı manevi yaşam oluşturma ortamı olarak sınıflamaktadır. Sağlıklı aileler bu ihtiyaçların karşılandığı ve kişilerin kendilerini mutlu hissettikleri ailelerdir.⁵⁰ Her insanın içinde iç anne-baba ve iç çocuk sesleri mevcuttur. İç anne babayı gerçekçi, sonuç odaklı, ciddi; iç çocuğu ise hayalperest, heyecanlı ve sonuçları önemsemeyip sürece odaklanan ses olarak tanımlar. Bu doğrultuda; iç çocuğun sesi kaybolduğu zaman haz, enerji ve heyecanın da kaybolduğundan bahseder. Sağlıklı bir aile yaşamı içerisinde büyüyen bireylerin iç anne-babaları ve iç çocukları arasında denge ilişkisi mevcuttur.⁵¹

Geliştiren Anne Baba kitabında etkili ve verimli insan ilişkisi için insanın doğasını ikiye ayırır: toplumsal insan ve bireysel insan. İlki toplum tarafından verilen sosyal kimliklerdir. İkincisi ise bu kimliklerin dışında insanın kendisine dair kendi gözüyle yaptığı tanımlamadır. Bu sınıflamada Cüceloğlu, toplumsal varoluşa yüz, özde olan varoluşa ise can olarak isim vermektedir.⁵² Geliştiren anne baba tanımı dâhilindeki ebeveynler, çocuğun gelişiminde yüzden ziyade özün gelişimine önem verir.⁵³ Özün gelişimine önem verilen çocukta biz

46 Doğan Cüceloğlu, *Savaşçı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009), 11.

47 Cüceloğlu, *Savaşçı*, 132.

48 Cüceloğlu, *Savaşçı*, 79-83.

49 Doğan Cüceloğlu, “Topluma göre mi çocuk yetiştirmeliyiz?”, (Ses Dosyası) Mart 2020, [Erişim Tarihi: 28 Mart 2021]. <https://open.spotify.com/episode/3xTkQ9jCkZqDgOxqH9kE5X?si=004fb6cabe3e446f>

50 Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, 52-58.

51 Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, 166-171.

52 Cüceloğlu, *Geliştiren Anne- Baba*, 58.

53 Cüceloğlu, *Geliştiren Anne- Baba*, 78.

kavramı yer edinir.⁵⁴ Türk kültüründe sosyal ilişkilerde sıkça kullanılan ağabey ve abla gibi ifadelerin toplumda sosyal kimliklere verilen önemi gösterdiğinden bahseder.⁵⁵

“Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim,” düşüncesinden hareketle “Kahramanını söyle, kim olduğunu söyleyeyim” diyen Cüceloğlu, insanın kahraman olarak belirlediği kişilerin onun hayattaki temel değerlerini ve dünyaya bakış tarzını yansıttığını belirtmektedir. Bu doğrultuda *Onlar Benim Kahramanım* kitabında yaşamındaki tüm zorlukları kabullenmiş ve hayatını iyi bir noktaya taşıyıp birçok başarıya imza atmış, ilk ve tek görme engelliler kitaplığını kurmuş görme engelli Tülay Yazgan’ın hikayesine yer vermiştir. Tülay Yazgan, engelene rağmen pes etmeyip hayallerini gerçekleştirme yolunda önemli işlere imza atmış bir isimdir. Cüceloğlu, Tülay Yazgan ve eşini kahramanları olarak nitelendirmiş ve kitabında bundan gurur duyduğuna özel olarak yer vermiştir.⁵⁶

Elbette ne bilimsel makalelerinin ne de kitaplarının tümüne bu çalışmada yer verilebilmiştir. Burada zikredilenler dışında yaşamına pek çok makale, kitap, araştırma, seminer, proje ve sayısız eğitim, konferans, konuşma sığdıran Doğan Cüceloğlu’nun kitapları halen geniş kitlelere ulaşmaya devam etmekte, dijital platformlarda paylaşılan konuşmaları büyük ilgi görmektedir.

Sonuç

Doğan Cüceloğlu’nun kişisel yaşamı, akademik ilgisi ve kişisel gelişim alanında kaleme aldığı, burada değinilen ya da değinilmeyen, tüm kitapları, konuşmaları birlikte değerlendirildiğinde psikolojiye dair özgün düşüncesi karşısında onun Türkiye’de psikoloji tarihi açısından başlı başına mütevazı bir akım olarak isimlendirilmesi abartılı bir tabir olmayacaktır. Onun özgün psikoloji anlayışının sacayaklarını özellikle üç boyutta değerlendirebiliriz. İlki psikolojiye işlevsel yönüyle bakmasıdır. Cüceloğlu, hocası Cahit Okurer’in onu psikolojiye yönlendirdiği ilgiyle “vatana millete hizmet için” hem psikoloji bilimine hem de ülkesinin insanlarına, onların iyi oluşlarına katkı sunmuş ve bu anlamda işlevsel bir psikoloji anlayışını benimsemiştir. Onun kişisel gelişim kitaplarını ve konuşmalarını bilimsel psikolojinin dışında görmemek gerekir zira yoğun biçimde istismar edilen kişisel gelişim alanında ayrı bir yerde durmaktadır. Onun yaşamı boyunca sürdürdüğü bu çaba; bilimsel çalışmalarından, kişisel gözlem ve deneyimlerinden damıttıkları ile oluşturduğu bir tür uygulamalı psikoloji programı olarak düşünülebilir.

Doğan Cüceloğlu psikolojisinin ikinci boyutu varoluşçu niteliğidir. Eserlerinde ve konuşmalarında sıklıkla işittiğimiz kendini gerçekleştirme ve kabul, farkındalık, kendini keşfetme gibi kavramlarla varoluşa, varoluşun kıymetine olan ilgisi onu Türkiye’de varoluşçu psikoloji açısından da özgün bir yere koymayı gerektirmektedir. Zira bu alanda Türkiye’de bu kavramları anlaşılır bir dille geniş kitlelere ulaştırması bu düşüncenin bilinirliğini artırmıştır denebilir. Üvey annesi sayesinde serçe kuşlarının da canı olduğunu keşfetmesiyle anlam kazanan varoluşa bakışı belki de onun eserlerinde zikrettiği “can” kavramına vurgusunun bir sebebidir.

54 Cüceloğlu, *Geliştiren Anne- Baba*, 130.

55 Doğan Cüceloğlu, “İnsana Saygı”, (Ses Dosyası) Mart 2020, [Erişim Tarihi: 28 Mart 2021]. <https://open.spotify.com/episode/50QtvVtzIScjbFd3chPoTf?si=dc2cc55612a445b9&nd=1>

56 Doğan Cüceloğlu, *Onlar Benim Kahramanım* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019), 221.

Üçüncü boyut ise bilimsel çalışmalarının temel ilgisi olan iletişim, dil ve kültür konularını kişisel gelişim mahiyetindeki kitap ve konuşmalarında da terk etmemiş olmasındır. O, bilimsel yazındaki kuramsal zenginliği ustalıkla anlaşılır bir dile evirmiştir. Cüceloğlu'nun basitlikle kavramsallaştırdığı pek çok örnekte psikodinamik kuramdan, transaksiyonel analizden, gelişim psikolojisinden, duygular alan yazınından -ve daha pek çok farklı disiplinden- izler görmek mümkündür.

Bu çalışmada Doğan Cüceloğlu'nun hayatı ve eserlerinin derlenmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte, Cüceloğlu'nun bir ömre sığdırdığı bu çalışmalarla ortaya koyduğu psikoloji anlayışı onun sadece bir psikolog, bir bilim insanı değil aynı zamanda bir aydın, bir toplum gönüllüsü olarak anılarda yer etmesini sağlamıştır.

Kaynakça

- Cüceloğlu, Doğan. “Aynı kaptan yerdik, kaşığımlı çok doldurmaya korkardım”, röportaj yapan: Nuriye Çakmak Çelik. GZT, 23 Mart 2020. [Erişim Tarihi: 28.04.2021]. <https://www.gzt.com/roportaj/ayni-kaptan-yer-dik-kasigimi-cok-doldurmaya-korkardim-3531531>
- Cüceloğlu, Doğan. “An inspiring story: Prof. Doğan Cüceloğlu”. *Fullbright Turkey Newsletter* 9, 2 (2020): 13-18. [Erişim Tarihi: 29.04.2021]. <https://fulbright.org.tr/data/files/Newsletter/Newsletter%20Vol%209%20-%202%20-%20digital.pdf>
- Cüceloğlu, Doğan. “Bir okurum yazmış: Farkına varan daha mı çok acı çeker?”. (Ses Dosyası) Aralık 2020. [Erişim Tarihi: 29 Mart 2021]. <https://open.spotify.com/episode/2C3cWCyLOYjlarKyCDiut1?si=303e266f-262f41ad>
- Cüceloğlu, Doğan. “Dil Psikolojisi Yönünden Kelime Türetme”. *Tecrübi Psikoloji Çalışmaları* F. 4 (1974): 49-78.
- Cüceloğlu, Doğan. *Evlenmeden Önce*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017.
- Cüceloğlu, Doğan. “Facial code in affective communication”. *Comparative Group Studies* 3(4) (1972): 395-408.
- Cüceloğlu, Doğan. *Geliştiren Anne- Baba*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2017.
- Cüceloğlu, Doğan. *İçimizdeki Biz*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2020.
- Cüceloğlu, Doğan. *İçimizdeki Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
- Cüceloğlu, Doğan. *İletişim Donanımları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.
- Cüceloğlu, Doğan. “İnsana Saygı”. (Ses Dosyası) Mart 2020. [Erişim Tarihi: 28 Mart 2021]. <https://open.spotify.com/episode/50QtvVtZlScjbFd3chPoTf?si=dc2cc55612a445b9&nd=1>
- Cüceloğlu, Doğan. “Kendimizi ve İlişki Bilincimizi Geliştirme”. (Ses Dosyası) Ekim 2020. [Erişim Tarihi: 28 Mart 2021]. <https://open.spotify.com/episode/lqKm4rYVpsfDCFpLk3wuXh?si=d5ed12cef7d545bd>
- Cüceloğlu, Doğan. *Korku Kültürü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.
- Cüceloğlu, Doğan. *Mış Gibi Yaşamlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013.
- Cüceloğlu, Doğan. *Onlar Benim Kahramanım*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2019.
- Cüceloğlu, Doğan. *Savaşçı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.
- Cüceloğlu, Doğan. “Statik ve Dinamik Durumda Yüz İfadeleri Tefsirlerinin Mukayesesi”. *Psikoloji Çalışmaları* 3 (1961): 33-48.
- Cüceloğlu, Doğan. “Topluma göre mi çocuk yetiştirmeliyiz?”. (Ses Dosyası) Mart 2020. [Erişim Tarihi: 28 Mart 2021]. <https://open.spotify.com/episode/3xTkQ9jCkZqDgOxqH9kE5X?si=004fb6cabe3e446f>
- Cüceloğlu, Doğan Mehmet. “A Cross-Cultural Study of Communication Via Facial Expressions”. Doktora Tezi, *University of Illinois*, 1967.
- Cüceloğlu, Doğan Mehmet. “Perception of Facial Expressions in Three Different Cultures”. *Ergonomics* 13 (1) (1970): 93-100.
- Cüceloğlu, Doğan and Dan I. Slobin. “Effects of Turkish Language Reform on Person Perception”. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 11(3) (1980): 297-326.
- Dila, Canan. *Damdan Düşen Psikolog*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2015.
- Toğrol, Beğlan B. “Türkiye’de Psikolojinin Tarihçesi”. *Psikoloji Çalışmaları* 15 (1987): 8-10. [Erişim Tarihi: 10.04.2021]. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iupcd/issue/9418/118039>